

BORISS LVOV-

ANOHHIN,

(režissöör ja teatrikritik,
Moskva):

Tean, et Eino Tambergi uus ooper «Lend» on justkui jätkuks estoonlyaste senistele sünteesikatsetustele «Stepan Razini hukkamise» ja «Eesti ballaadide» järel. Nähtu põhjal julgen väita, et on astunud tõsine samm edasi sel veel vähehäidud rajal. Etenduse hingusest on tunda, et helilooja ning lavastaja on suutnud nakatada n.-ö. kogu meeskonda — ühel ja teisel võib olla isiklik lagi veel kamagel, kuid selles, et nad samal lainealal mõtleavad, ühes suunas liiguvad, pole kahtlust.

Uudsete väljendusvahendite otsing on muidugi ülihuvitav, kuid kindlasti ka kurnav katsumus, suur risk. Ooperižanri tavapärase kaanonite melodraama, olme, psühholoogia jms. asemel on «Lennu» puhul esiplaanil omapärased poeetilised üldistused, mistõttu teos ei tundu mulle mitte ooperi ja balleti juhusliku aritmeetilise summuna, vaid pigem mõjuva filosoofilise poeemina. Kahtlemata on edu esmaseks aluseks Arvo Valtoni ja Eino Tambergi üksteisemõistmine. P. Vežinovi romaani tõlge teatrikeelde on A. Valtonil kenasti õnnestunud ja E. Tambergi muusikat kuulates mõistame, kuivõrd helilooja on libretisti vahendusel pakutud materjalisse armunud olnud. E. Tambergi kirjutatud muusika haarab oma tervikkusega, ja mis samuti väga tähtis, teatripüüasusega. Meisterliku orkestratsiooni sosinad, sahinad, salapära loovad kuulajat lumitava atmosfääri ja annavad osatäitjatele hulgalt võimalusi end muusikas põnevalt rakendada. Kuuldu veenis ka, et orkester ja dirigent Peeter Lilje on helilooja taotlusi mõistnud, neisse austusega suhtunud. Kaks momenti E. Tambergi muusikas äratasid minu äga kõhklusi

MULJEID

EINO TAMBERGI OOPERI «LEND» ESIETENDUSELT

Murdmaa on saanud teha kaadestamisväärselt huvitavat ja keerulist tööd. Eriti õnnestunuiks pean pilte «Baar», «Järv», «Tänav», balletiseadeid lennule ja armastusstseenile. Kuskilt siit võrsud ka huvitav paradoks, et kuigi tegu on ooperi ja balleti sulamiga, ei pruugi neil püüda üksteist asendada, dubleerida. Lauljate plastikat jälgides ma lausa igatsesin neilt rohkem staatikat ja vähem trafaretsid käimisi, pöördumisi, jutustavaid liigutusi. Pole ju mõtet tant-sijate rolle pisendada, nende tööd ära võtta (baleriin vaevalt lauljannat asendama ki-puks). Tüdrukku osatäitja Marika Eensalu laulis väga väljendusrikkalt, hea fraasitunnetusega, rolli sisemist elu hästi mõistes. Tervikmuljet kahandasid aga eelnimetatud liigsed plastilised ülesanded. Meespeaosalisel Tarmo Sillal pole ooperlikud stambid jõudnud õnneks veel välja kujuneda ning selline kummaline, mõnevõrra veidrik Helilooja on täiesti mõeldav. Vaoshoitus, melodramaatiliselt järskudest tundepursetest hoidumine tuleb rollile ainult kasuks. Koorigi võiks minu arvates olla staatilisem, isikupäratum, sest seda ähvardavama ja tundedumana see mass näiks. Seevastu vaimuhaiqla stseene oleks võib olla võinud kujutada poeetilisemalt, vähem patoloogiliselt — on ju Tüdruk ikkagi sealt...

Mari-Liis Küla kunstnikutööle võib ette heita mõningast ebaühtlust. Nii on suurepäraselt lahendatud pildis «Järv» kõike head — julget üldistust, kosmilist avargust, saladuslikku ilu, fantaasiat er-

Tüdruk — Leili Tammel, Helilooja — Tarmo Sild.
HENNO SAARNE foto

ralised ja põnevad ülesanded on valinud. Igal juhul kutsuvad selle ooper-balleti kordaminekud (ja ka vead) esile elava huvi, sest meie ees on kahtlemata värske ja tõsine kunstiteos, mis meie teatrinägemust paljugi avardab.

MERIKE VAITMAA:

Nagu alati, vaimustab mind Eino Tambergi muusika täpsus. Mõtte- ja vahenditüpsus. Tamberg tunneb ja arvestab kuulajat, paljusid kuulajaid — ta on demokraatlik helilooja sõna parimas mõttes

näib põhiline tähelepanu olevat pööratud sisemistele liikumistele, vähem plastikale. «Ooperlikke», s. o. sisuliselt tarbetuid žeste ei tahaks selles teoses näha. Arsti kujusse toob pidev žestikuleerimine mingi groteskse koolmeisterlikkuse (või on see taotluslik?), Heliloojal mõjub hetkiti rabelemisena. Tarmo Silla teine etendus oli selles mõttes küll esimesest palju parem. Nii ilusa häälematerjaliga muusikaliselt paindlikku noort meeslauljat pole meil ammu olnud. Tema Helilooja on väga emotsionaalne ja tundlik, mõjudes kohati liiga «lennuvõimelisena»; ehk annab veel otsida, kus olla ja hädam ja ebaüht-

õigustab. Mulle tundub, et teater tuli teose väljatoomisega toime, iseasi muidugi, kas Eino Tambergi visioonid just sellised olid.

Lavastus köidab pilku, on paraja mõtteruumiga, kuid, mis eriti tähtis, ei veni seejuures. Üldse olen Mai Murdmaa tööga väga rahul. Kui lisada orkestri kontsentreeritus Peeter Lilje kindla käe all, Leili Tammeli jõuline sarm ja usk enesesse, Reet Paaveli meeldejäädvalt väljendusriikas kõrvalosa, asjalikult kaine kujundus ja suurepärase valgus, siis võime toreda algupärandi esimesteski etendustes leida piisavalt õnnestunud komponente. Ja veel — oleme harjunud, et kriitika heidab sargeli koorile ette saamatust, ülesannete madalust ja vahel ükskõiksustki laval toimuva suhtes. Seekord on aga näha, et kooriartistid mitte ükski ei laula andumusega, vaid samavõrra rakendavad ka oma miimikat ja liikumist teose mõtestamise huvides.

Muidugi on ooper äratanud ka vastakaid mõtteid, kõhklusi, nagu iga kena asja puhul, mida veelgi täiuslikumana tahaks näha. Nii ma kahtlen, kas E. Tamberg ei pöördu mitte liiga pika fragmendiga P. Tšaikovski «Luiked järve» poole, pealegi veel nõnda arendatud lõigus, peaaegu et apogeese? Ka läbib meloodia ei «läbis-ta», ei sööbi nii sügavale, et hiljem kodus kummitama hakkaks. Väheveenvad tunduvad M. Murdmaa lavastuses tänavastseenid. Sest kiirus, ükskõiksus, küünarnukivõitlus edasitruugimisel on elus märksa mõjusam ja valusam kui etenduses nähtu. Äärmiselt segas mind auto ilmumine lavale. See mänguriist täiskasvanuile pani publiku muigama, vaata et naerma, madalades ja muutes koomiliseks stseeni, kus oluline hoopis süžee haraspuhas edasiarendus...

Ärgu tegijad mu otsekoheuse pärast pahandagu, on see ju ainult armastusest ja kaasa-

tusega suhtunud. Kaks momenti E. Tambergi muusikas äratasid minus aga kõhklusi. Nimelt tundus tsitaat «Luiked järvest» mulle tarbetuna — olen kindel, et Tambergi enese muusika oleks lennu teemat arendanud ja väljendanud märksa mõjuvamat kui see geniaalne, kuid siiski liigselt meie kõrvades, närvides ja teadvuses resoneeriv Tšaikovski meloodia. Meeskangelase repliigid pärast lahendust tunduvad aga lihtsalt dramaturgilise alminekuna, kunstlikuks muutuva venitamisena, mis finaali ülevust ja draamatilisust kahandab.

«Lennu» lavastaja Mai

rigenditöö väärib tunnustust oma suure täpsusega ja lugu pidamisega autoriteksti vastu. Lausa liigutas huvi ja tähtsus, mille esituse juht igale väikesele detailile andis — mõistes ja ühendades. Sümfoonias mängib olulist rolli dünaamika — nii suurte temaatiliste ja arendusosade vormiv dünaamika kui ka fraasisisesed lainekested. Dirigendi ja orkestri kontakt oli tõepoolest suurepärase. Käe vaevumärgatav liigutus määras muusika hingamise, sel oli pika noodi elustamise võime (aga on ju teose temaatilisele materjalilegi omane väljakasvamine mingist kõlakestusest). Meelde jäid selgekontuurilised kiired *crescendo*'d tõusuastmetele ja kohesed *diminuendo*'d tasandi muutustel. Milline tähelepanu pianopoolsele küljele, *piano* varjundite eristamisele!

Tähtsat osa sümfoonia dramaturgias etendab aktent: kerge, kasvav, raske, tegevusse ootamatult või järsult tungiv akord. Nende jõus oli veenvust, mehisust — beethovenlikku. Me räägime spordis targalt jagatud jõust, muusikalises esituses oli sellisama peale mõeldud. *Forté*'d võisid kasvada õige võimsaks, säilitades sealjuures kõla vää-

rikuse ja ilu ka raksatavail laineharjadel. «Järv» kõike head — julget üldistust, kosmilist avrust, saladuslikku ilu, fantaasiat ergutavat mõistatuslikkust. Butafoorselt rohmakad stseenid autos ja Helilooja toas seevastu ei haaku lavastuse üldise hoovusega. Ma küll mõistan, et esemeid, objekte deformeerides on loodetud saavutada teatud kummalisust, rõhutamaks kangelaiste ebaharilikust, kuid teosest lähtuvalt oleks see pidanud väljenduma kuidagi peenemalt, vaimsemalt.

Nähtavasti on mu küsimärgid ja kõhklused tekkinud just seepärast, et lavastuse loojad enestele nii raske, kee-

rikuse ja ilu ka raksatavail laineharjadel.

Aeg — elav, ühtlane ja ometi pidevalt muutuv liikumine. Dirigent koos oma üksmeelse kollektiiviga oli aja peremees. Paindlikult organiseeritud aega piisas kõigeks: et fraasi kujundada, läbi musitseerida, kas siis sujuvalt või järsult eri löike kokku liita. Või rütmitaja. Näiteks mõlemas osas suurt rolli mängiva süngoobipinna loomisel. Aga ka pauside «mängimisel». Ei tohi unustada ka striihhikujundust. Näiteks I osa kõrvalpartii laulva *legato* n.-ö. ümberütlemisel ning kasvatamine ekspositsiooni kulminatsiooniks. Sümfoonia sissejuhatus juurtest kasvatatud jõudude pörkamise töötuses oli tõsiselt kaasa-kiskuv. Avaraid ja vastutusrikkaid võimalusi pakub Schubert üksikutele soolotämbritele. Onnestunud esitustest tahaks esile tõsta ühtse dünaamilise kaarena kujundatud klarnetisoolosid (R. Karin) teose teises osas.

Mõtteline ja muusikalise koe selgus, orkestri kõlaline tasakaalustatus ja ühtsus olid kõigiti tunnustusväärseks saavutuseks ja kinkisid toreid aastalõpu kõigile, kel oli võimalus sel kontserdil viibida.

kuulaja, paljuski kuulajaja — ta on demokraatlik helilooja sõna parimas mõttes.

Arvo Voltoni libreto on hea ülesehitusega, ilmeke keelega, mis samas on lihtne ja jätab ruumi muusikale.

Teostuses on kõrvale määratu ideaalile lähemal kui visuaalne külg. Vokaalpartiides on rohkesti retsitatiivseid löike, mis omaette reana huvitavad ei ole, küll aga koos teksti ja orkestriga. Selles, et lauljad nii hästi tervikut ta juvad, on muidugi ka dirigendi, kontsertmeistrite ja lavastaja teeneid. Orkester kõlab pingeliselt, nüansirikalt, elusalt. Koor ennast igal pool veel päris kindlalt ei tunne. Kohati näib maadlevat kõrge tessituuriga.

Usun, et Mai Murdmaa oli «Lennule» ainuõige esmalavastaja. Mitte üksnes sellepärast, et tal on koreograafia omast käest võtta, vaid et maksimalismi ja asise maailma vastuolu on just tema teema. «Lennus» pole ta siiski kõike jõudnud lõpuni mõelda või lõpuni teha, lavastus on äärganud tinglikkuse ja olustikulisuse vähepeale. Balletil on üba iseendast kõrge üldistusaste. võib-olla sellepärast mõjub häirivalt naturalistlikuna kõik see, mis on liiga selge ja argine. Väga kaunis on Tüdruku balletipartii. Lendamise stseenis aga kaob usutavust siis, kui peaosaliste balletinaar «lendu» tõstetakse — balletirühma noormeeste poolt, kes tulevad lavale üksnes «kraanast mängima». Täiesti arusaamatu on haiglapildi koreograafiline lahendus: Arst laulab oma patsientidest kui isiksustest, aga lavalt näeme mingeid «lihtsalt hulle», veidrate olevuste karja, kes kuuluvad Arstile nagu dresseerijale. Muidugi on ka rabavalt õigeina tunduvald lahendus, mõnikord väga lihtsaid. Näiteks ei mäletagi paljukasutatud pöördlava nii mõjusat rakendamist kui «Lennu» lõpupildis. Tabavalt on seatud koor.

Töös lauljaist peosalistega

annab veel otsida, kus olla jahedam ja skeptilisem. Aga see on laulja esimene psühholoogiline roll. Suurte kogemustega Ivo Kuusel on muidugi kergem, arvatavasti tuleb tema Helilooja väga huvitav. Raskeim roll, Tüdruk, on mõlemal lauljataril sisemiselt rikas ja põnev. Esialgse mulje järgi on Leili Tammel salapärasem, Marika Eensalul haaravad eriti jõulised ja spontaansed pöördpunktid. Võimalusi näib mõlemal veel olevat mängude episoodides, praegu on Jeanne d'Arc ja Solveig lauldud peaaegu ühesuguse esitusintona siooni ja häälevärvinguga.

Lavakujunduse üldistustatusele töötavad vastu üksikud peaaegu naturalistlikud detailid (auto, kohmakad projektorid) ja teostus. Näiteks — järvepildi haruldaset kaunis taust on lihtsalt kortsus (nagu ikka «Estonia» tekstiiltaustad). Dekoratsioonide ja kostüümide koloriit on põnev ja peen. Baariseltskond mõjub peaaegu tulnukatena teiselt planeedilt, Tüdruku seljas on mõõdukasuvise tänavapildi popkleit. Tehismaailm contra inimlikkus? Miks mitte. Ainult et helesinine õhuline kostüüm sobib Tüdruku ideele märksa paremini kui lihast ja verest osatäitjale. Mis muidugi pole teatris mingi erandiuhum.

Kas lavastus tervikuna toob poetilise idee vaatajani? Arvan, et toob — kui vaataja oskab ka kuulata. Päris kindlasti selgub kõik edasistel etendustel.

ANNA EKSTON:

Imetore, et «Estonia» repertuaar täiesti uue dimensiooni võrra laienenud on. Tänapäevateemaline ooper on muidugi iseenesest juba julgustükk, mis asjaosalised ja ka pealtvaatajad kõhedaks ning ettevaatlikuks teeb. Seda suurem on aga rõõm, kui risk end

ainult armastusest ja kaasalamisest — vaevalt ma muu mu kõiki kolme etendust vaatama oleksin tulnud.

LEPO SUMERA:

Me tunneme E. Tambergi kui sädelevalt vaimukat, elutarka, avara mõttemaailma ja silmaringiga säravat isiksust. Tema ülemistesse ja mõtteavaldustesse on alati segatud teatud annus sõbralikku ja tervendavat ironiat, mis lubab tavapäraseidki eluavaldusi näha uue nurga alt. Mulle on alati paistnud, et Tambergile on võõras sisemine traagika ja pettumus. Loomulikult peegeldub see kõik ka maestro muusikas — tunneme seda kui põhiliselt elujaatavat, tervest ja targast optimismist lähtuvat ning elujõust kantud helidekangast. Oma praeguse loominguperioodiga on aga autor lisanud mõndagi uut. See avaldus võib-olla esmakordselt Viulistikontserdis, siis oratooriumis «Amores» ja nüüd ka uues suurteoses, ooperis «Lend». Vähe oleks öelda, et need teosed on omavahel seotud muusikalise mõtlemise muutumisega. Siin näeme autori püüet laiemalt üldistada loomingut ja elu vahekordi, tungida sügavale olulisimasse — inimhinge, avada selle salajasimaid varjukoilgi. Erinevalt «Joanna tentatust», kus oli tegemist põhiliselt siiski välise vastuoludega, näen ma selles ooperis suundumust kaugemale — inimeses peituvate võimaluste ja vastuolude analüüsimisele. Sest kõik, meie olevik ja tulevik, on kirjutatud meisse enestesse ja peab ätkuma julgust, et seda seal lugeda. aru saada sellest, mis seal kirjas, ja siis ka selle järgi käia, kelleks me loodud oleme. Olgu me siis heliloojad nagu ooperi peategelane või kes tahes. Jätkuks meil kõigi julgust lennata!

